

Vierde landelijk congres Jonge kind AOb en HJK

Spelend verbinden op vele manieren

Op 3 april 2019 vond het vierde landelijk congres over onderwijs aan het jonge kind plaats. Het werd georganiseerd door de Algemene Onderwijsbond (AOb) en het vakblad De wereld van het jonge kind (HJK). Het congres bestond uit inspirerende workshops en lezingen rond het thema 'Spel verbindt'.

Sietske Nota

(sietskenota@hotmail.com)
is 5,5 jaar kleuterleerkracht geweest en is nu masterstudent 'Onderwijs en Innovatie' (Vrije Universiteit)

Nelske van Ginkel-Baan

(nelskebaan@gmail.com)
heeft de pabo afgerond en volgt de master 'Onderwijs en Innovatie' (Vrije Universiteit)

Het thema van het congres maakt nieuwsgierig, maar roept ook vragen op. Hoe hangen de woorden 'spel' en 'verbinding' samen? Tijdens het congres kregen de woorden betekenis en werd de samenhang tussen beide concepten duidelijk.

Verbondenheid als antwoord

Het congres wordt geopend met de lezing 'Verbondenheid als antwoord' van Marcel van Herpen. Ruim 400 leerkrachten en andere onderwijsprofessionals nemen plaats in de zaal in theateropstelling. Van Herpen creëert een verbondenheid tussen de mensen door middel van grappige anekdotes en herkenbare situaties. Regelmatig klinkt een instemmend geluid of hard gelach door de zaal. Tijdens de lezing noemt Van Herpen een aantal keren de zin: 'Als jij in verbinding kan komen met jezelf, kunnen de kinderen in verbinding komen met jou, daardoor met zichzelf en zij kunnen vervolgens in verbinding treden met de wereld.' Kinderen willen weten wie de leerkracht is. Wanneer wordt de leerkracht bijvoorbeeld boos? Als de leerkracht boos wordt op een ander kind, wordt de leerkracht dan ook boos op mij? Pas als de kinderen weten wie jij bent, weten ze hoe ze zich tot jou kunnen verhouden.

Het is daarom ten eerste van belang om als leerkracht dicht bij jezelf te blijven. Zo geeft Van Herpen het voorbeeld van een kleuterleerkracht die zong bij elke overgang die plaatsvond gedurende de schooldag. In gesprek met de leerkracht bleek dat ze dit alleen deed, omdat ze het gevoel had dit te moeten doen. Eigenlijk paste deze manier niet bij haar en dat voelden meerdere kinderen aan. Toen ze

het voortdurende zingen losliet en ging begeleiden op een manier die bij haar paste, verliep het contact tussen de leerkracht en kinderen soepeler. De leerkracht was rustiger en de leerlingen daardoor ook.

Het is volgens Van Herpen ten tweede van belang om erop te letten dat het kind in verbinding kan treden met het spel. Misschien is de situatie van het volgende kind herkenbaar: een kind doet alsof hij de postbode is en de betrokkenheid tijdens het spel is zichtbaar. Blaadjes worden in een tas gestopt en aan verschillende kinderen uitgedeeld. De afspraak is dat kinderen na twintig minuten wisselen van hoek en in een andere hoek moeten spelen. Als de twintig minuten voorbij zijn, wordt het kind uit zijn spel gehaald en het kind moet zich weer verbinden met spel in een andere hoek. Dergelijke gebeurtenissen kunnen ervoor zorgen dat kinderen zich uiteindelijk nauwelijks meer durven en kunnen verbinden met het spel. Om dit te voorkomen, moet je erop letten dat kinderen voldoende tijd krijgen om te spelen in een hoek, zodat ze echt op kunnen gaan in hun spel. Ook kun je als leerkracht, met de beste bedoelingen, het kind uit zijn spel halen door vragen te stellen. Een voorbeeld van een dergelijke vraag is: 'Wat ben je aan het doen?' In plaats van deze vraag aan het kind te stellen, kun je beter aan jezelf de vraag stellen wat het kind aan het doen is. Doe hierbij bewust een stapje terug: observeren – observeren – observeren. Vervolgens kun je je handelen op het kind en zijn of haar spel afstemmen.

Ten derde is het van belang om je te realiseren dat kinderen door middel van spel ervaringen op kunnen doen. Zo kan een kind gevoel krijgen voor hoeveel een kilo is als het een kilo getild heeft. Het is ook mogelijk om een plaatje te bekijken van een kilo, maar het is voor het kind dan lastig om zich te verbinden met het gewicht. Een kind heeft dus spelervaringen nodig om een plek in de wereld te vinden. Het is ten slotte cruciaal dat leerkrachten zich verbinden met de kinderen en met collega's. Wij kunnen ons namelijk alleen verbinden met onszelf als wij ons ook verbinden met anderen. Deel daarom in het team wat je vindt en waarom.

Digitale middelen als verrijking van spel

Waar Van Herpen de nadruk legt op het fysiek ervaren van spel, geeft Sander Gordijn een

Een kind heeft spelevaringen nodig om een plek in de wereld te vinden

Spel verbindt...

Wat verbindt spel waaraan?

En hoe verbind jij je
aan de kinderen,
zodat zij kunnen spelen?

Marcel van Herpen: 'Kinderen willen weten wie de leerkracht is. Pas als ze weten wie jij bent, weten ze hoe ze zich tot jou kunnen verhouden'

interessante verrijking met zijn workshop over digitale middelen. Gordijn is kleutermeester en geïnspireerd door het gebruik van ICT in de klas. In de workshop geeft hij een duidelijke visie op het gebruik hiervan. De apps die we inzetten, moeten volgens hem gekoppeld worden aan het thema en geïntegreerd worden in de hoeken.

Een van de voorbeelden die Gordijn noemt, is de app Little Zebra Shopper. De iPad wordt gebruikt als kassa en kinderen kunnen de streepjescodes van artikelen scannen. De app kan bijvoorbeeld ingezet worden in een supermarkthoek. Ook laat Gordijn een instructiemuur met QR-codes van instructiefilmpjes zien, waarbij kinderen de instructie nog eens rustig in de hoek kunnen terugkijken. Stopmotion was het eerste ICT-middel dat Gordijn zelf in de klas inzette. Hiermee kunnen kinderen zelf een verhaal verzinnen en uitbeelden.

Hoewel Gordijn een bodemloze put aan inspiratie lijkt, benadrukt hij ook dat ICT slechts een hulpmiddel is. Bovendien werkt het alleen als je nadenkt over de reden en over het effect van het ICT-middel. Hij raadt aan om tijdens het voorbereiden van het thema passende apps te zoeken, maar slechts één app te kiezen die je tijdens het thema systematisch gaat inzetten.

Het is ten slotte van belang dat je het scherm altijd combineert met de fysieke omgeving. Zorg ervoor dat ICT kinderen niet isoleert, maar kinderen juist aanzet tot communicatie en samenwerking.

Spel verbindt de kleuter met het schoolkind

Het spel hoeft volgens Aleid Beets Kessens en Lianne Quinten niet alleen centraal te staan

in groep 1/2. Beets Kessens en Quinten leiden de workshop 'Spel verbindt de kleuter met het schoolkind'. Tijdens het spel in groep 1/2 komt de sociaal-culturele wereld vaak de klas in en deze kan ook in groep 3 gebruikt worden. In de sociaal-culturele wereld doen we gezamenlijke ervaringen op. Wat je leert is bruikbaar in het dagelijks leven en de betrokkenheid van kinderen wordt daardoor hoger. Bovendien wordt het leren betekenisvol doordat het geleerde functioneel is. In een hoek kan bijvoorbeeld een winkel nagemaakt worden, waar kinderen leren omgaan met geld.

Quinten is leerkracht in groep 3 en maakt gedurende het hele schooljaar tijd voor spel. Tijdens de workshop gaat ze in op het rekenonderwijs. Wanneer je als leerkracht te abstract met het rekenen start, sla je de begripsvorming over. Quinten gebruikt spelsituaties om de begripsvorming van kinderen te ontwikkelen. Tijdens het thema 'Bakkerij' was in een spelsituatie bijvoorbeeld een aantal broodjes verkocht. Hoeveel broodjes konden er nog verkocht worden? In een dergelijke situatie zijn kinderen informeel handelend bezig en beginnen ze te begrijpen wat splitsen inhoudt.

Een schematische weergave van de rekenkundige ontwikkeling is weergegeven in het handelingsmodel (Van Groenestijn, Borghouts, & Janssen, 2011). Hierin komen het informeel handelen, concreet/abstract voorstellen en formeel handelen voor. Het is Quinten gelukt om aan de hand van onder andere dit model aan het team uit te leggen waarom het belangrijk is om ook in groep 3 aandacht te besteden aan spel. Op deze manier is een doorgaande lijn gecreëerd van het

>>

Definitie spel

Spel is een manier waarop een culturele praktijk wordt uitgevoerd met erkenning van regels, toegestane vrijheidsgraden en hoge betrokkenheid (Dobber & Van Oers, 2018; Van Oers, 2015).

kleuteronderwijs naar het onderwijs in groep 3 (zie ook het openingsartikel van deze HJK op pagina 4).

Spelen alleen voor kleuters? Echt niet!

Ook Marianne de Wit-Polet geeft aan dat het mogelijk is om in groep 3 ruimte te maken voor spel. De Wit-Polet is leerkracht in groep 3 en in haar klas zitten 25 tot 30 leerlingen. De school werkt volgens de principes van ontwikkelingsgericht onderwijs (OGO) en besteedt vijf tot acht weken aan een thema. Eerst bereiden de leerkrachten van de groepen 3 gezamenlijk het thema voor. Ze beschrijven bij verschillende ontwikkelingsgebieden welke activiteiten ze in gedachte hebben. Na de voorbereiding worden de kinderen bij het thema betrokken.

Het thema wordt geopend met een startactiviteit. Hiermee wil de leerkracht de groep enthousiast maken voor het thema en stevig oriënteren op de thema-inhoud (Janssen-Vos & Van der Meer, 2017). Zo kun je een gastspreker uitnodigen, kinderen laten experimenteren met materialen of op excursie gaan. Als de klas op excursie gaat naar bijvoorbeeld een molenaar of de boerderij, zorgt De Wit-Polet er altijd voor dat de kinderen voorbereid zijn. Welke vragen hebben de kinderen? Door startactiviteiten krijgen kinderen ideeën waar de leerkracht gedurende het thema op in kan spelen. De Wit-Polet verplicht de kinderen niet om bepaalde activiteiten te ervaren, omdat van spel alleen sprake is als er vrijheidsgraden aanwezig zijn. Ze maakt het wel aantrekkelijk om activiteiten

te kiezen. Wanneer aan het einde van het thema bijvoorbeeld ouders komen eten in het restaurant, is het handig als je weet of de rol van kok of serverder je beter ligt. Veel kinderen willen daarvoor beide rollen gespeeld hebben en de betrokkenheid is hierdoor hoog.

Tijdens het thema houdt De Wit-Polet voor ogen welke doelen ze uiteindelijk wil bereiken met de kinderen. Ze gebruikt voor veel vakken geen methode, maar als ze deze wel gebruikt, bekijkt ze de methode kritisch. Wat hebben de kinderen nog nodig om de doelen te bereiken? De Wit-Polet heeft een rugzak vol ideeën over mogelijke activiteiten en sluit aan bij de interesses van kinderen. Ze volgt met haar klas zo een eigen pad, maar de hoofdlijn is in de groepen 3 verbonden door de gezamenlijke voorbereiding.

Een uitdagende en veilige speelomgeving

Spel is groter dan de veilige omgeving van het klaslokaal, maakt Froukje Hajer duidelijk in haar workshop over de speelomgeving. Hajer sluit aan bij de lezing van Van Herpen wanneer ze benadrukt dat kinderen in de vrije natuur door middel van spel het leven kunnen ervaren. Risicovol spelen zorgt voor zelfvertrouwen, draagt bij aan sociale vaardigheden en heeft een positieve invloed op de fysieke gezondheid.

Naar aanleiding van verschillende filmpjes over 'forest kindergartens' in Denemarken bespreken de deelnemers risicovolle situaties. Er heerst een algemene drang naar minder inkadering en regels in het spel. Laat kinderen vrij en stimuleer ze om te ontdekken. Er lijkt sprake van een angstcultuur en van overbescherming. We slaan door in het beschermen en ontnemen kinderen hierdoor zekerheid. Risico hoort echter bij het spel, maar durven we dat nog toe te laten?

Het wordt spannend als een deelnemer vertelt over een rechtszaak waarbij de school verantwoordelijk

Marianne de Wit-Polet: 'Verplicht de kinderen niet om bepaalde activiteiten te ervaren, omdat van spel alleen sprake is als er vrijheidsgraden aanwezig zijn'

Sander Gordijn: 'Zoek tijdens het voorbereiden van het thema passende apps, maar kies slechts één app die je tijdens het thema systematisch inzet'

werd gesteld voor de ernstige schade door een risicovolle situatie op het schoolplein. De balans tussen uitdaging en veiligheid blijft inderdaad een zoektocht. Check de gevaren en neem een verantwoorde beslissing, maar pas wel op voor de verbiedende rol en het belemmeren van spel.

Het creëren van een helder beleid rondom risicovol spelen is hierbij van groot belang. Hajer is blij met de campagne uit 2018 van VeiligheidNL over risicovol spelen en raadt aan deze eens naar voren te brengen op een ouderavond. Ook is het goed als scholen concreet over risicovol spel schrijven in hun schoolplan. Wanneer ouders klagen over vieze of kapotte kleren, kan de school daarop terugvalen. Het is dus belangrijk dat de visie van de school op spelen door leerkrachten wordt gedragen en naar de ouders helder wordt gecommuniceerd.

De inspectie over spelend leren

Hoe kijkt de Inspectie van het Onderwijs aan tegen het spelend leren? Christine Goedhart en Hermine van Hemert zijn inspecteurs en zij leiden de workshop. De inspecteurs vragen wie zich bezighoudt met beleid. In eerste instantie steken weinig leerkrachten hun hand op, totdat zij de omschrijving geven van beleid. 'Beleid is wat je elke dag doet met redenen.' Niet één bepaalde manier van beleid maken is goed, maar de leerkrachten in de workshop willen graag concrete voorbeelden.

De inspecteurs geven een voorbeeld van een school die op een dynamische manier vormgaf aan beleid. De leerkrachten wilden voor hun vak staan. In het beleid beschreven ze wat ze deden, waarom ze dat deden en ze onderbouwden het met literatuur. Zo gebruikten ze boeken en artikelen uit het vakblad HJK. Ook kwamen in het beleid foto's voor uit de praktijk. Het beleid werd regelmatig geëvalueerd, aangevuld en zorgde voor borging. De inspecteurs vinden het mooi dat de leerkrachten kritisch bleven kijken en samen bleven werken.

Tijdens de workshop zijn de emoties soms hoorbaar bij de deelnemers. De leerkrachten in de zaal weten dat spel belangrijk is, maar het lukt vaak niet om dat duidelijk te maken aan de directie of aan het bestuur. De inspecteurs raden aan om aan directie en bestuur uit te leggen waarom je iets doet en hoe je dit doet. Je kunt op papier antwoorden op deze vragen aanleveren, maar je kunt de directie en/of het bestuur ook uitnodigen in de klas. Ga in gesprek met elkaar! 🌸

Fotoverslag congres

Blik terug op het 4^e Landelijk congres Jonge kind AOb en HJK met het fotoverslag: www.hjk-online.nl/fotoverslag. En bekijk de presentaties van de workshops: www.hjk-online.nl/presentaties.

Literatuur

- Dobber, M. & Oers, B. van (2018). *Spelen en leren op school*. Assen: Van Gorcum.
- Groenestijn, M. van, Borghouts, C., & Janssen, C. (2011). *Protocol Ernstige RekenWiskunde-problemen en Dyscalculie*. Assen: Van Gorcum.
- Janssen-Vos, F. & Meer, L. van der (2017). *Basisontwikkeling voor peuters en de onderbouw*. Assen: Van Gorcum.
- Oers, B. van (2015). Lerend spelen in groep 3. *HJK*, 42 (8), 6-9.

Maak jij al gebruik van HJK's digitale archief?

Meer dan
1.000
artikelen!

Als HJK-abonnee heb je onbeperkt toegang tot alle artikelen die sinds 2005 gepubliceerd zijn. Via ons digitale archief. Wanneer en waar je maar wilt. Via pc, laptop, tablet of mobiel.

Toegang krijgen tot HJK's digitale archief is heel makkelijk. Gebruik hiervoor de toegangscode die je iedere maand via mail ontvangt. Deze code staat ook in de inhoudsopgave van het blad vermeld.

Als abonnee heb je onbeperkt en kosteloos toegang. Wanneer, waar en hoe je maar wilt

HJK's digitale archief biedt een schat aan informatie (meer dan 1.000 artikelen)

Zoeken kan op artikel, jaartal, categorie en trefwoord

Benut je abonnement optimaal

Nieuwsgierig geworden? Zelf ervaren? Ga naar: www.hjk-online.nl/archief